

Оригиналан научни рад
УДК: 091=163.41“15/17“(093.3)
930.2:94(497.11)“11“(093.3)

БЕЛЕШКЕ О СТЕФАНУ НЕМАЊИ У
ИСТОРИОГРАФСКИМ ИЗВОРИМА РУКОПИСНЕ
ЗБИРКЕ БИБЛИОТЕКЕ СРПСКЕ ПАТРИЈАРШИЈЕ У
БЕОГРАДУ

Зоран А. Ранковић¹

Универзитет у Београду – Православни богословски факултет
Београд

Мирко С. Сајловић²

Универзитет у Источном Сарајеву – Православни богословски
факултет
Фоча

---

¹ zrankovic@bfspc.bg.ac.rs

² sajlovicm@ikomline.net

АПСТРАКТ: У овоме раду аутори указују на кратке текстове историографске садржине, који су сачувани у зборницима рукописне збирке Библиотеке Српске Патријаршије, а нарочита пажња је усмерена на њихово казивање о Стефану Немањи, родоначелнику српске владарске династије Немањића. Извршиће се поређење свих текстова са циљем да се установи шта је у коме изостављено или скраћено, односно шта је додато или у чему се разликују.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Стефан Немања, српскословенска писменост, историографија, родослови, летописи, хронографи, Библиотека Српске Патријаршије, Зборници различитих састава.

У српској рукописној традицији познати су списи који чине жанр старе српске историографске књижевности као што су родослови, летописи и хронографи. Међу овим списима, који су по правилу настајали „сукцесивним радом безимених списатеља, састављача и редактора, установљен је висок степен међусобног утицаја који се огледа не само у преношењу одређених ставова него и у преплитању самог текста“ (Бошков, 2012: стр. 203-204).

Родослови су кратки средњовековни списи који имају за циљ да повежу владарске и феудалне породице са опште-познатом личношћу или истакнутом династијом. У српској писмености се појављују након нестанка династије Немањића са историјске сцене, а имају за циљ да истакну или исконструушу родбинску везу владарских или феудалних породица са владарском лозом Немањића (Радојичић, 1948: 21-36; Михаљчић, 1999 а: стр. 625-627).

Белешке о Стефану Немањи у историографским изворима...

Летописи су претежно историјски списи чија се, по правилу, кратка садржина обликује око једног датума. Иларион Руварац је први уочио разлику између родослова и летописа, а летописе је поделио на старије – као покушаје да се састави летопис, и млађе – праве летописе (Стојановић, 1927: XXXIII-XXXIV). Група старијих летописа настала је у последњој четвртини XIV века и сви почињу са Стефаном Немањом. Рукописи млађих летописа представљају преписе из XVI, XVII и XVIII века. Већина млађих летописа почиње набрајањем догађаја из опште и византијске историје. Српска историја у једној групи млађих летописа почиње са Стефаном Немањом, а у другој са Стефаном Душаном (Михаљчић, 1999 б: стр. 367-368).

Српски хронографи су списи одређених генеалогских особина који су се у српској књижевности појавили у току рецепције руског хронографа. У руској књижевности хронограф обухвата преглед опште историје која је обухватила и историју Словена. Српски хронограф садржи, за разлику од универзалних хроника, још и преглед континуиране историје Руса, Срба и Бугара, а у појединим својим редакцијама и извесне теме из пољске и чешке историје. Постојећи рукописи српског хронографа у својој основи садрже текст који је сачињен од грађе Руског хронографа из 1512. године тако што је сажимано излагање опште историје, док се простор за вести из руске историје сасвим сузио, па су у новим пропорцијама српског извода дошле до снажнијег израза теме из српске историје. У недостатку дела са целовито приказаном српском историјом, хронограф је током XVII и делом XVIII века имао улогу својеврсног историографског приручника (Бошков, 1999: стр. 784-787).

У рукописној збирци Библиотеке Српске Патријаршије у Београду сачувано је, углавном у оквиру Зборника различитих састава, више краћих текстова историографске садржине. Неки од ових састава нису били предмет значајнијег интересовања у научним круговима. У овоме раду указаћемо на ове „мање познате“ текстове историографске садржине, а нарочита пажња биће усмерена на њихово казивање о Стефану Немањи, родоначелнику српске владарске династије Немањића.

У пет зборника рукописне збирке Библиотеке Српске Патријаршије сачувани су краћи текстови историографске садржине. Нису узети у обзир историографски списи ширих размера, као што су нпр. Реметски хронограф, Староставник Житомислићки, Хронограф митрополита Михаила или Хронике Ђорђа Бранковића. Најпре, стога, дајем преглед извора уз кратке напомене о њима.

Зборник различитих састава Рс бр. 17 (у даљем тексту ПБ 17) исписан је у XVIII веку, има I + 236 листова (Богдановић, 1982, стр. 37, бр. 330; Ранковић et al. 2012, стр. 34, бр. 16). *Српски леџопис*, познат као Руварчев други (Стојановић, 1927: стр. 135), исписан је на листовима 9-27v (издање Стојановић, 1927: стр. 136-143).

Зборник различитих састава Рс бр. 167 (у даљем тексту ПБ 167) исписан је 1573-1578. године, има 200 листова (Богдановић, 1982: стр. 35, бр. 305; Ранковић et al. 2012: стр. 45, бр. 163). Родослов – у науци познат као Карловачки родослов (Стојановић 1927: стр. IX; Бошков 2012: стр. 207, нап. 16) – под именом *Историја крајка српских царева* исписан је на листовима 181-192v (издање Šafarik, 1851: стр. 55-64).

Зборник различитих састава Рс бр. 175 (у даљем тексту ПБ 175) исписан је у XVIII веку, има II + 126 листова (Ранковић et

Белешке о Стефану Немањи у историографским изворима...

al. 2012: стр. 45, бр. 171). Љубомир Стојановић сматра да је овај рукопис исписан 1712-1725, јер се у списку патријараха помиње Мојсије Петровић који је у овим годинама био на месту српског патријарха (Стојановић, 1927: стр. VIII). Историографски текстови познати и под именом Руварчев први летопис садржи: родослов под насловом *Указ о српским царевима и краљевима и десјоџима и великим кнезовима* који је исписан на листовима 1-7 (издање Стојановић, 1927, стр. 105-108), текст под називом *Леша од створења свећа, од лешојисаца крајко изабрано* који је исписан на листовима 12-13v и летопис под насловом *О српским царевима и краљевима и десјоџима и великим кнезовима* који је исписан на листовима 13v-22v (оба текста у издању Стојановић 1927: стр. 123-129). За почетак овога родослова Љ. Стојановић каже да почиње исто као и у руским хронографима и мисли да је из њих и узет (Стојановић, 1927, стр. XX), као и да „не слаже се ни са једним од досад познатих. Биће да је самосталан рад неког писца, и тешко да ће му се наћи пар“ а за летопис каже да се слаже са Рачанским (Праг, Шафарикова збирка IX Н 9 (Š 13); види опис: Vašica, Vajs, 1957: стр. 310-314) и Дорпатским, али да је Руварчев млађи од Рачанског (Стојановић, 1927: стр. 105).

Зборник литургијски Рс бр. 233 (у даљем тексту ПБ 233) исписан је у другој половини XVIII века, има II + 308 листова (Богдановић, 1982: стр. 40, бр. 387; Ранковић et al. 2012: стр. 49, бр. 220). *Лешојис* који садржи догађаје од Адама до 1649. године исписан је на листовима 280-295. Овај летопис садржи историју света од Адама до цара Лава (л. 280-280v), указ о седам Васељенских сабора (л. 280v-281v) и летопис српски који почиње казивањем о Стефану Немањи (л. 281v-295).

Зборник различитих састава Рс 246 (у даљем тексту ПБ 246) исписан је у XVII веку, има 89 листова (Богдановић, 1982: стр.

37, бр. 331; Ранковић et al. 2012: стр. 50, бр. 233). *Сказаније крајко о кршићењу словено-српскога народа* исписано је на листовима 26-27v. Текст излаже почетак покрштавања словенских народа од стране светих Ћирила и Методија и посебно указује на утврђивање Срба у вери православној настојањем Светога Саве.

У даљем излагању извршићемо поређење свих текстова са циљем да се установи шта је у коме изостављено или скраћено, односно шта је додато или у чему се разликују.

Летописна излагања до Стефана Немање. На почетку ових историографских списа говори се о времену пре цара Константина Великог, о Константину и његовим савременицима и, укратко, до самога Стефана Немање. Тако, ПБ 17 почиње летописним излагањем од Адама до Ћирила и Методија, помињући само Шести и Седми васељенски сабор. Овај део завршава се речима: от адама до стефа/н/(а) а го г на срѣблѣ/м/(ѣ).

Летопис у ПБ 167 под насловом *Историја крајка српских царева* излаже опширно историју царева од Диоклецијана до Стефана Немање. За почетак овога летописа Љ. Стојановић пише: „Ово има само у карл., а ја бих рекао да је било и у оригиналу, јер се згоднијим речима којима се ... утврђује истоветност Дака и Срба и Ликинија као Србина, није могао почети спис коме је главни задатак и био да Србина Немању доведе у сродство с првим хришћанским царем преко зета му Србина Ликинија“ (Стојановић, 1927: стр. XVI). Овај летопис се на самом почетку разликује од осталих.

Родослов у ПБ 175 који носи наслов *Указ о српским царевима и краљевима и десјошима и великим кнезовима* указује на порекло Немањино од кћери (sic!) Константинове и

Белешке о Стефану Немањи у историографским изворима...

Лиқинија и истиче родбинске везе српских и руских владарских породица. За родословом следи летопис под насловом *Лей̄а од с̄ворења све̄ша, од лей̄о̄йисаца кра̄йко изабрано* који излаже историју до крштења Руса под Владимиром, помиње свих седам Васељенских сабора. Овде се године помињу од рођења Христова. Српски летопис носи наслов *О ср̄ским царевима и краљевима и дес̄о̄йима и великим кнезовима* и почиње са Немањом.

Летопис у ПБ 233 почиње од Адама и сеже до Константина Великог, потом говори о седам Васељенских сабора и завршава се делатношћу Тирила и Методија. На први поглед овај почетни део делује као скраћени почетак летописног излагања из ПБ 17.

Порекло Стефана Немање. Према свим наведеним родословима и летописима Стефан Немања је у сродству са Константином Великим по сестри његовој Константији. Појава овакве једне фантастичне генеалогije Немањића у српској средњовековној хагиографској књижевности по први пут се јавља у *Жӣију дес̄о̄йа С̄ефана Лазаревића* које је, између 1433. и 1439. године, саставио Константин Философ, односно Константин Костенечки. Верзију Константиновог приповедања о Немањином пореклу од првог хришћанског цара Константина Великог у великој мери понавља патријарх Пајсије Јањевац (1614-1647) у *Жӣију све̄ш̄о̄й цара Уроша*. Конструкција ове генеалогije „потиче из преиначења превода *Све̄йске хронике* византијског писца Јована Зонаре из XII века“. (Радић, 2013: стр. 41-46; Мишић, 2013: стр. 587-588; Јухас – Георгијевска, 2013: стр. 381-382). Ћ. Радојичић сматра да је Константин Костенечки за биографију деспота Стефана скратио старији, „првобитни“ родослов бана Твртка (Радојичић, 1948: стр. 29).

Тако, у ПБ 17 читамо³: „У лето 6647. подиже се Немања господин Срба и царствова 42 лета. Он беше велики жупан, од племена благочестива корена изданак, и праунук Константије, сестре великога цара Константина, из племена рашкога господства, сродства Августа ћесара, при коме се по телу роди Господ наш Исус Христос. А беше од рођења Христова до Немање, који беше жупан, лета 1117. Би род Константин од рода и лозе великога цара Александра. И даде цар Константин сестру своју Костадију цару Ликинију ... Костадија, сестра цара Константина, роди с царем Ликинијем сина, и беху му на глави беле власи, и наденуше му име Бели Урош. А Ликиније мало пребив у благочашћу поче гонити хришћане ... и одсекоше главу Ликинију. И виде син његов Бели Урош велики страх и ужасну се и побеже у утврђену западну земљу захумску ... и испроси жену себи по имену Ану, кћер краља франачкога. И роди с њом два сина и надене старијем име Техомил а млађем Чедомил ... Техомил роди четири сина по именима Првослав, Давид, Срацимир, Стефан отац Светога Саве. Овај пак беше од рода Немање благочестивога, Константина и Ликинија мучитеља, од кога би мучена Ирина мученица, кћер његова. А Стефан беше њен млађи брат“.

Слично стоји и у летопису у ПБ 167: (цар Константин) „ ... код себе и Ликинија, цара српскога, и даде му сестру своју Константију за жену ... Ово видевши син његов Бела Урош, који је од сестре цареве Константије, и даде се у бекство. У утврђену земљу захумља прибегнувши, и ожени се кћерком франачкога краља Аном, и роди с њом два сина: Техомила и Чудомила. Он сагради и цркву св. првомученика Стефана у Древиима ...А Техомил роди 4 сина ... којима су имена ова: Завида, Срацимир, Првослав, Стефан Немања“.

---

³ Превод са изворника је наш.

У родослову ПБ 175 који има наслов *Указ о српским царевима и краљевима и деспошима и великим кнезовима* постоје извесна одступања. Ту се каже да Константинова „кћи беше за Ликинијем, и од ње роди Ликиније Бела Уроша краља, који беше читавој немачкој земљи краљ. И Бела Уроша роди три сина: Техомила. Техомил роди великога Стефана Немању који је свети Симеон Миротоцац“. Прво, овде се каже да је Константија кћи цара Константина а не сестра. Са Константијом, сестром цара Константина Великог, цар Ликиније (Flavius Galerius Valerius Licinianus Licinius) имао је сина Ликинија (Valerius Licinianus Licinius, Licinius II), Ликиније Млађи или Ликинијан, како се још назива у историјским приручницима (Gibon, 2007: стр. 229-230; Burkhart, 2006: стр. 332). Додатак уз Ликинијево име „Бела Урош“ је вероватно словенске провинијенције. И друго, овде стоји да је Урош имао три сина, мада се наводи име само једнога – Техомила. У оба случаја евидентна је грешка која је плод или летопишчевог превида или његово некритичко преузимање текста из неког другог извора – родослова, житија. У летопису под насловом *О српским царевима и краљевима и деспошима и великим кнезовима* имена се ређају обратно: „У лето 6647. назва се Немања господар Србима, и владаше 42 лета. А родитељ његов беше у Захумљу, Техомил, и стриц Чудомил, њихов родитељ беше Бела Уроша ... а мати њихова Ана, кћер краља францескога“.

Летопис у ПБ 233 порекло Немањино приказује на сличан начин: „У лето 6647. назва се Немања господар Србима, и владаше 42 лета. А беше велики жупан од племена благочестивога корена, изданак његов, и праунук Константина Зеленог (se^лна/го/) од кћери Клавдијеве, од племена рашкога господства и сродства Августа ћесара. Беше родитељ његов у Захумљу, Техомил, и стриц Чудомил, а родитељ њихов Бела

Урош ... и мати њихова Ана, кћер краља вранчаскога. А овога Немање родитељи и прадедови благочестивога Константина и мучитеља Ликинија, од кога би мучена кћер његова“. Вредно је поменути, прво, да се именованом *Констанцијом Зеленом* указује на Констанција Хлора, оца Константина Великог. Назив „Хлор“ (бледи, зелени) стекао је од каснијих византијских хронографа. Јован Зонара, у својој „*Свештој хроници*“ (половина XII века) каже да је то било због његовог бледог лица (Сајловић, 2011: стр. 110). У том контексту интересанта су казивања летописа (ПБ 17) о Констанцијевом унуку Урошу Белом који као да је наследно „бледило“ од деде. И друго, летописац је, према мишљењу Љ. Стојановића (Стојановић, 1927: стр. XXI) податак да Клавдијева била жена Константина Зеленог преузео из неког родослова који је то преузео из неког житија цара Константина. Међутим, пре ће бити да се овде под „Клавдијевом“ не мисли на жену Констанција Хлора већ на римског цара Клаудија II Готског (268-270), оснивача царске породице Флавијеве лозе. Наиме, одмах по (само)проглашењу за Августа Запада (306. г.) Константин Велики је преузео кораке да и на идеолошком плану оправда легимитет своје власти. Како је то желео извести види се и из речи панагирика који је 310. године одржао извесни латински оратор пред царом и његовом свитом. У жељи да нагласи Константиново царско порекло, а тиме и његово право на престо, панагиричар говори о тешко одрживој хипотези по којој је Константин флавијевског рода тј. преко свога оца Констанција он је унук Клаудија II Готског (Сајловић, 2011: стр. 111-120).

Сви се родослови и летописи слажу у томе да је отац Немањин Техомил а деда Бела Урош, и да је у сродству цара Константина преко његове сестре Константије. У српској историографији отац Немањин познат је под именованом *Завида* (Калић, 2000: стр. 6-7; Ћирковић, 2000: стр. 21-21). У науци је

Белешке о Стефану Немањи у историографским изворима...

даље истицано да је Немања рођен око 1113. године а да је владавину, најпре над источним областима српских земаља а потом и у Расу, започео 1158-1159. године (Калић, 2000: стр. 8-10).

О Стефану Немањи и подизању цркава. Када је Стефан Немања одрастао и упознао истиниту веру, дошао је отачаство своје и у тридесетој години примио је крштење у цркви светих апостола Петра и Павла у Расу, од руке епископа рашког Леонтија. По крштењу, према летописима, Немања је подизао цркве у своме отачаству.

О Немањиним крштењу летописац у ПБ 17 сажето говори: „И овај више речени велики господин Стефан подигавши се од захумске земље дође у отачаство своје рашку цркву светих апостола Петра и Павла, то јест посред Рима. И ту се крсти руком митрополита рашкога Леонтија“. Овде је уметак податак да се црква у Рашкој налази „посред Рима“. Леонтије је први епископ рашки који нам је познат по имену (Вуковић, 1996: стр. 284).

Затим се набрајају цркве које је Немања подигао. У овоме родослову, пет се помиње поименце: светога Георгија са два ступа, светога Николе у Топлици, Свете Богородице Преморенице, светога Николе на Ибру, Студеницу храм пресвете Богородице „где и мошти његове леже. И многе цркве подиже и обнови у својој области“.

Летопис ПБ 167 описује крштење Немањино следећим речима: „А овај Стефан, када доспе у савршени узраст мужаства храбрости, и у познање истините вере дође, у Господа нашега Исуса Христа, Свете Тројице свечасне, Оца и Сина и Светога Духа, у једном Божанству. Оца беспочетна, Сина сабеспочетна, Духа саприсносушна (= са увек посто-

јећега), Божанство једно и царство; није на Оца прешло рођење, нити се Син променио на исхођење, него Дух Свети исходи. Тројица у Јединоме и Јединица у Тројици; три Лица један Бог; тако исповедати и поклањати се и славити. Такође истинито певати и славити Пречисту Богоматер Господа нашега Исуса Христа, и све свете који су у Христу оправдани и препросијани, које света, саборна и апостолска Црква заповеда славити, и њих у својој молитви призивати. Опасавши се влашћу, дође у своје преотацтво земље рашке, и наследник поста све прадедовине. И дође у цркву светих апостола Петра и Павла, то јест Раса, и ту прими свето крштење руком свеосвећенога епископа рашкога Леонтија, узрастом својим тридесетолетан“. Овај летопис на јединствен начин излаже основе вере у Свету Тројицу, једнога Бога у три Ипостаси. Имајући у виду такву његову садржину, која је у служби описа Немањиног крштења, хронограф као да овде излаже крштењски символ вере. Као могући предложак писцу овог летописа вероватно је послужио одељак из *Житија свейої цара Уроша* где стоји: „Када је (Немања) узрастао до разума, отворише се њему духовне очи да види и позна Свету Тројицу, Оца и Сина и Светога Духа, да је слави у једном божанству, да јој се клања и штује пречисту Богородицу, матер Господа нашег Исуса Христа и све свете. И дође прво у цркву Светих архистратига сила бестелесних и прими крштење латинске јереси. После дође у цркву Светих апостола Петра и Павла, која је усред Раса, и ту прими свето крштење руком преосвештеног архиепископа Леонтија, који је тада био у тридесетим годинама“ (Патријарх Пајсије, 1993: стр. 88). Лако се примећује да у летопису нема помена о Немањиним крштењу „у латинској јереси“ али је зато ту шира допуна тројичног догмата - „Оца беспочетна, Сина сабеспочетна, Духа саприсносусна (= са увек постојећега), Божанство једно и

царство; није на Оца прешло рођење, нити се Син променио на исхођење, него Дух Свети исходи. Тројица у Јединоме и Јединица у Тројици; три лица један Бог; тако исповедати и поклањати се и славити.“ Хронографово инсистирање на непромењивости личних својстава Свете Тројице упућено је управо против латинске јереси тј. латинског учења о филиоквама - Filioque. (Пено, 2011: 68-75).

Даље се набрајају цркве које је Немања подигао: светога великомученика Георгија у Расу на високом месту, светога архијереја Христова Николе у Тополници, „близу тога места“ цркву Пречисте Богородице при реци Косници, светога Николе у Ибру „и многим и другим светима молабне храмове подиже и обнови у својој области. Потом поче и сатвори свету и преславну цркву Богородице, на похвалу и успење, у леполиком (вѣ доброзрачнАмъ) мрамору, при реци Студеници, многим иноцима жилишта, а себи и својим пак костима упокојење, где и до сада свете његове мошти леже, миро многочесно изливају свима који са вером приступају моштима његовим“. Поименце помиње, дакле, само пет црквених здања.

У почетном историографском тексту ПБ 175 под насловом *Указ о српским царевима и краљевима и десјошима и великим кнезовима* о крштењу Немањином дају се сажети подаци, али и доноси нови податак: „Овај се крсти посред српске земље, у цркви светих апостола Петра и Павла, коју сазда Тит апостол, Павлов ученик, јер се српска земља још од Апостола крстила“. Да је цркву у Расу саздао апостол Тит може се наћи и у Пејатовићевом родослову (Стојановић, 1927: стр. XXII). И у делу који је омеђен насловом *О српским царевима и краљевима и десјошима и великим кнезовима* летописа говорећи о Немањином крштењу каже да из Захумља: „подигнувши се

Стефан Немања дође у отачаство рашко, и у цркви светих апостола Петра и Павла, и ту се крсти тридесетолетан“.

У делу који носи наслов *О српским царевима и краљевима и десјошима и великим кнезовима* помињу се цркве које је Немања сазидао. Ни овај опис се не разликује у броју поименце наведених цркава. У месту крштења Немања сазида цркву на хуму у име светог великомученика Георгија са два ступа, светог Николе у Топлици, према реци Косаници Пресвете Богородице, светог Николе у Ибру, храм Свете Богородице манастир Студеницу „где и мошти његове леже“.

Летопис сачуван у ПБ 233 не говори ништа ни о Немањином крштењу, ни о подизању цркава.

Уочљиво је то да у овим историографским изворима нема помена о Немањином крштењу „од латинског јереја“, нити о томе да је у Расу поново крштен – Немања је, према овим изворима, примио само једно крштење, и то из руку Леонтија, епископа рашке епископије која је сматрана епископијом Србије (Калић, 2000: стр. 13).⁴ И Немањина црквеноградитељска делатност нашла је места у историографским проучавањима (Ђурић, 1981: стр. 273-290).

Синови Немањини. У свим овде анализираним изворима наводи се да је Стефан Немања имао три сина.

Летописац у ПБ 17 каже да Немања „роди 3 сина с Аном: Стефана и Вукана који беше велики кнез. Трећи син његов Рашко наречени Сава, који беше архиепископ Срба“.

У ПБ 167 стоји: „А овај Стефан Немања са својом супружницом Аном роди 3 сина, којима су имена ова: Стефан

---

⁴ Било је сумњи у веродостојност исказа да је крштење извршио епископ Леонтије: Мандић, 1990: стр. 24.

Белешке о Стефану Немањи у историографским изворима...

првовенчани краљ и Вукан велики кнез. А трећи син његов Раско опрости се од родитеља својих..." и следи летописно казивање о сва три сина Немањина. У овоме летопису износи се родословно стабло Вуканово: „А Вукан, брат Стефана првовенчаног краља и Саве, роди сина Дмитра жупана, у иночком образу наречен Давид, који сазда цркву Светога Јављања при реци Лиму, у месту Бродареву у Босни. А овај роди синове и кћери, Вратисава кнеза, и Вратисав вратка кнеза, и Вратко кнез Николу жупана и Милицу кнегињу“.

У родослову у ПБ 175 под насловом *Указ о српским царевима и краљевима и десјошима и великим кнезовима* по имену се помиње само први Немањин син: „И Стефан Немања роди три сина: Стефана првовенчаног краља, и мошти његове читаве и нерушине у манастиру живоначелне Тројице звани Сопоћани“. Каже се, дакле, да је Немања имао три сина, али се именом помиње само Стефан Првовенчани.

У делу који носи наслов *О српским царевима и краљевима и десјошима и великим кнезовима* помињу се сва три Немањина сина са својим титуларијама: „Стефан Немања роди три сина: Стефана који беше првовенчани краљ и Вукана који беше велики кнез и Раска, то јест Сава наречени, који беше архиепископ свих Срба“. У даљем излагању летописац прати живот Стефана Првовенчаног и Светога Саве, али не и Вукана.

Слично казивање срећемо и у ПБ 233: „А овај Стефан роди 3 сина: први син његов Стефан који беше првовенчани краљ; други син његов Вукан који беше велики кнез; трећи син његов Рашко наречени Сава који беше архиепископ Срба“. Ни овде летописац више не помиње Вукана.

Сви родослови и летописи су сагласни да је Стефан Немања имао три сина.

Немањин постриг и уснуће његово. У анализираним историографским споменицима у кратким цртама се говори о Немањином примању монашког пострига и упокојењу.

Тако, у ПБ 17 кратко се каже: „У лето 6680. постриже се Стефан Немања наречени Симеон, и отиде у Свету Гору и сазида велики и часни храм Ваведења Пресвете Богородице, звани Хиландар ... У лето 6689. престави се благочестиви господин Стефан Немања, иначаски Симеон Мироточац, и владаше 40 лета. У лето 6690. прими краљевство српско Стефан II Немања и жупан“. Треба напоменути да се овде датације разликују од датација у осталим летописима, као и то да се Стефан Првовенчани именује као Стефан II Немања.

Састављач летописа у ПБ 167 не говори ништа о Немањином постригу и упокојењу, чиме одступа од осталих летописних повести. Летописац говорећи о примању монашког пострига Светога Саве само, као узгред, помиње долазак Немањин у Ватопед и заједничко подизање Хиландара: „ ... примивши свети анђелски образ наречен Сава монах. И потом оде у свој манастир Ватопед, где и отац његов дође. Тада из Ватопеда купују место где свој манастир подижу Хиландар“.

Летописац летописа у ПБ 175 под насловом *О српским царевима и краљевима и десјошима и великим кнезовима* помиње само постриг Немањин: „У лето 6690. постриже се Стефан Немања у Светој Гори, и нарече се Симеон, и сазида велики и часни храм Ваведења Пресвете Богородице Хиландар. И тога лета закраљи се син његов Стефан...“ Треба напоменути да се овде година Немањина пострига – 6690 – разликује од године наведене у ПБ 17 – 6680. Осим тога, овде стоји да је оне године када је Немања примио монашки постриг његов син Стефан примио краљевство; у ПБ 17 стоји

Белешке о Стефану Немањи у историографским изворима...

да је Стефан Првовенчани краљевство примио по Немањином упокојењу.

Слично стоји и у ПБ 233: „У лето 6690. постриже се Стефан Немања наречени Симеон. И отиде у Свету Гору и сазида велики и часни храм Ваведење Богородице звани Хиландар. Тога лета закраљи се син његов Стефан, који беше други жупан, и владаше 42 лета“. Можда се у синтагми „Стефан, који беше други жупан“ може видети сличност са синтагмом исказаном у ПБ 17 „Стефан II Немања и жупан“ – можда је и у ПБ 17 летописац хтео истаћи да је Немањин син Стефан био други српски жупан.

У казивању о Немањином постригу и уснућу, летописно казивање у ПБ 17 одступа од осталих, како датиранјем догађаја, тако и тиме што једини помиње и упокојење Стефана Немање.

Савремена историографија је, према најновијим закључцима, сагласна да се Стефан Немања одрекао престола 1196. године, замонашио и повукао у Студеницу, одакле се 1197. упутио у Свету Гору, где је остао до свога упокојења 13. фебруара 1199. године (Калић, 2000: стр. 15-16).

Српска хагиографска књижевност, чији почеци сежу у прве године XIII века, представља део широког корпуса хагиографске литературе источног хришћанства. Житија, летописи и родослови српских светитеља и владара настајали су под утицајем византијских узора и на своме историјском путу, који је трајао више од четири века, негде до средине XVII века, пролазили су кроз различите стадијуме. Каснији видови ових књижевних жанрова, које смо и приказали, настајали су као компилација ранијих дела српске писмености и византијског наслеђа, али и преузимања из, до сада неутврђених,

литерарних извора. У њима, поред заједничких, општих места, не ретко догађаји и личности, који се доводе у везу хагиографске поруке, надкриљују историјску истину и спадају у домен „премишљања и замишљања“. Стога се у савременој српској историографији приказани текстови својом историјском садржином и не могу третирали као прворазредни историјски извори. Међутим, и поред тога самом својом „архаичношћу“ садрже знатан број важних података из времена у коме су настали. Из тог разлога они су драгоцен ослонац за проучавање многих историјских тема њихове епохе.

Литература

- Богдановић, 1982: Богдановић, Д. (1982). *Инвенџар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)*. Београд: САНУ.
- Бошков, 1999: Бошков, М. (1999). „Хронограф српски“. У: Ћирковић С. и Михаљчић Р. (Ур.), *Лексикон српског средњег века* (стр. 784-787). Београд: Knowledge.
- Бошков, 2012: Бошков, М. (2012). „Лик Стефана Дечанског у интерпретацији краја епохе Немањина у летописима Христофора Рачанина“. У: Суботин – Голубовић Т. (Ур.), *Дечани у светлу археографских истраживања* (стр. 203-215). Београд: Народна библиотека Србије.
- Вуковић, 1996: Вуковић, С. (1996). *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*. Београд: Евро, Подгорица: Унирекс, Крагујевац: Каленић.
- Ђурић, 1981: Ђурић, В. Ј. (1981). „Преокрет у уметности немањиног доба“. У: Ћирковић, С. (Ур.), *Историја српског народа* (књ. 1; стр. 273-296). Београд: Српска књижевна задруга.
- Јухас – Георгијевска, 2013: Јухас – Георгијевска, Љ. (2013). „Цар Константин у српској књижевности средњег века“. У: Бојовић, Д. (Ур.), *Међународни научни скуп „Свети цар Константин и*

Белешке о Стефану Немањи у историографским изворима...

- хришћанство“, *ѿом II* (стр. 371-385). Ниш: Центар за црквене студије, Философски факултет у Нишу.
- Калић, 2000: Калић, Ј. (2000). „Стефан Немања у модерној историографији“. У: Калић, Ј. (Ур.), *Међународни научни скуи Сѿефан Немања – Свѿи Симеон Мироѿочиви – иѿорија и ѿредање* (стр. 5-19). Београд: САНУ.
- Мандић, 1990: Мандић, С. (1990). „Иларион Руварац о двојном крштењу Стефана Немање“. У: Мандић, С. *Царски чин Сѿефана Немање* (стр. 20-24). Београд: Српска књижевна задруга.
- Михаљчић, Р. (1999а). „Родослови“. У: Ћирковић С. и Михаљчић Р. (Ур.), *Лексикон српскої средњеї века* (стр. 625-627). Београд: Knowledge.
- Михаљчић, Р. (1999б). „Летописи“. У: Ћирковић С. и Михаљчић Р. (Ур.), *Лексикон српскої средњеї века* (стр. 367-368). Београд: Knowledge.
- Мишић, 2013: Мишић, С. (2013). „Свети цар Константин у српским средњовековним житијима“. У: Бојовић, Д. (Ур.), *Међународни научни скуи „Свѿи цар Конѿанѿин и хришћанство“, ѿом I* (стр. 583-591). Ниш: Центар за црквене студије, Философски факултет у Нишу.
- Патријарх Пајсије, 1993: Патријарх Пајсије (1993). *Сабрани сѿиси*. Београд: Просвета: Српска књижевна задруга.
- Пено, 2011: Пено, З. (2011). *Доїмаѿика - країко изложење ѿравославне вере. (књ.1)*. Београд: Висока школа - Академија Српске православне цркве за уметност и конзервацију.
- Радић, 2013: Радић, Р. (2013). „Константин Велики у српским средњовековним житијима“. У: Бојовић, Д. (Ур.), *Конференција: Неѿролазна вредносѿ и ѿрајна акѿуелносѿ Миланскої едикѿа – у сусреѿи великом јубилеју 2013. ѿдине* (стр. 41-46). Београд: Асоцијација невладиних организација југоситочне Европе – CIVIS.
- Радојичић, 1948: Радојичић, Ћ. Сп. (1948). „Доба постанка и развој старих српских родослова“. У: *Иѿориски ѿласник* (бр. 2; стр. 21-36). Београд.

- Ранковић et al. 2012: Ранковић, З., Вукашиновић, В., Станковић, Р. (2012). *Инвенџар рукописа Библиотеке Српске патријаршије*. Београд: Библиотека Српске патријаршије: Службени гласник.
- Сајловић, 2011: Сајловић, М. (2011). *Милански едикт у контексту реформи III и IV века*. Београд: Висока школа - Академија Српске православне цркве за уметност и конзервацију.
- Стојановић, 1927: Стојановић, Љ. (1927). *Сџари српски родослови и леџописи*. Београд - Ср. Карловци.
- Ћирковић, 2000: Ћирковић, С. М. (2000). „Преци Немањини и њихова постојбина“. У: Калић, Ј. (Ур.), *Међународни научни скуп Сџефан Немања - Свџи Симеон Мирџочиви - историја и љредање* (стр. 21-29). Београд: САНУ.
- Burkhart, 2006: Burkhart, J. (2006). *Doba Konstantina Velikog*. Sremski Karlovci - Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Gibon, 2007: Gibon, E. (2007). *Opadanje i propast Rimskog carstva*. Beograd: Nolit : Dosije.
- Šafarik, 1851: Šafarik, P. J. (1851). *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův*. Prag.
- Vašica, Vajs, 1957: Vašica, J., Vajs, J. (1957). *Soupis staroslovanských rukopisu Narodního muzea v Praze*. Praha.

ZORAN A. RANKOVIĆ, MIRKO S. SAJLOVIĆ

RECORDS ON STEFAN NEMANJA IN HISTORIOGRAPHY SOURCES IN
THE MANUSCRIPT COLLECTION OF THE LIBRARY OF THE SERBIAN
PATRIARCHATE IN BELGRADE

SUMMARY

A manuscript collection of the Library of the Serbian Patriarchate in Belgrade holds, mainly within a Miscellanea volume (Zbornik različitih sastava), several shorter texts of historiographical content. Some of these have already been a subject of considerable interest among scholars.

This paper points to these “less known” texts of historiographical content, paying deliberate attention to their records on Stefan Nemanja, the founder of the Serbian ruling Nemanjić dynasty.

Although the analyzed historiography texts are a compilation of some originally Slav but also of translated literature, they managed to create a specific and a well-thought concept when depicting the life and deeds of Stefan Nemanja.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

94(497.11)"11/12"(082)
930.85(=163.41)"11/17"(082)
321.17:929 Стефан Немања(082)

НАУЧНИ скуп "Часни крст великог жупана
Стефана Немање - 1113-2013" (2013 ; Рача)
[Научни скуп] Часни крст великог жупана
Стефана Немање - 1113-2013 [Рача, 15.
новембар 2013. године] / [приредио Живојин
Андрејић]. - 1. изд. - Рача : Центар за
митолошке студије Србије : Народна библиотека
"Радоје Домановић", 2013 (Крагујевац :
Interprint). - 462 стр. : илустр. ; 21 см.
- (Митолошки зборник = Mythology Collection
; 31)

На спор. насл. стр.: Le sainte croix du
grand prince Stefan Nemanja - 1113-2013. -
Тираж 300. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз сваки
рад. - Summaries ; Résumé.

ISBN 978-86-83829751-4

а) Стефан Немања, рашки велики жупан
(1114-1200) - Зборници б) Срби - Културна
историја - 11в-18в - Зборници с) Србија -
Историја - 11в-12в - Зборници
COBISS.SR-ID 202459916